

tum saltem in actu primo, et hoc forte intendit divus Thomas, vel dico formam non esse activam nisi actione naturaliter resultante ex illa, quæ dicitur dimanatio: hæc autem, si effectiva est, sine actione difficile intelligi potest. Similiter dicitur ad alterum principium, quod idem in se non agat præterquam hoc actionis genere, quæ est dimanatio, vel certe non agit nisi ut virtus generantis: sed de hoc secundo principio plura diximus alio loco. Ad confirmationem respondet primo tunc esse per se motum ad aliquid, quando datur actio in natura per se primo tendens ad illud, non vero si actio sit tanquam dimanatio ab alia actione, quando enim multa sequuntur ex vi unius actionis, quamvis inter alia sit ordo, et considerando unum respectu alterius, sit nova actio inter ea, non dicitur tamen inter ea nova actio, nisi ad id ad quod primo, et radicaliter ipsa tendit: sic ergo res habet in proposito. Secundo dicitur aliud esse actionem tendere per se ad terminum aliquem, aliud vero, esse ad illum per se primo motum: potest ergo concedi ad has potentias esse aliquo modo actionem per se, non vero proprie mutationem, quia subjectum earum non mutatur, cum simul incipiunt esse cum illo, proprie vero res dicitur per mutationem fieri, quando fit cum subjecti mutatione. Et hæc de prima parte quæstionis.

De ordine et causalitate, quæ potentiae inter se servant resultando ab anima.

14. *Notatio.* — Circa secundam partem hujus capituli, quam ipso initio proposuimus, scilicet de ordine potentiarum inter se, notandum primo est breviter, esse rem fere certam inter potentias anime aliquem servari ordinem, nam, ut D. Thomas optime advertit, quando plura oriuntur, ab uno debent ordinatim procedere, non confuse, ac veluti tumultuatim: potest autem talis ordo intelligi, vel inter potentias ipsas, vel per respectum ad unum tertium. Inter se quidem, ut potentiae cognoscitivæ et appetitivæ, hæc namque illis plane subordinatur: sicut in operando (nihil enim volitum, quin præcognitum), ita et in essendo. Per respectum vero ad unum tertium, ut tam multiplices potentiae sensitivæ nostri gratia sunt: et ad hoc diriguntur ut cognitionem perfectam sensibilium habeamus. Secundo notandum, prædictum ordinem esse posse multiplicem: scilicet vel durationis, quasi una potentia posterius existat, quam alia,

vel quam anima ipsa: vel dignitatis, quia potentiae quædam sunt digniores alii: vel generationis, quia potentiae aliae priores alii procedunt: vel objectorum, quia earum objecta sunt priora alii secundum naturam suam, ut visible, quam audibile: vel finis, quatenus una potentia ordinatur ad aliam, ut ad finem, ut scilicet illi ministret, ut exteriores sensus deserviunt interioribus: vel denique emanationis effectivæ, ita ut una potentia emanet ab alia immediate. Tertio est notandum comparari potentias, quæ consequuntur animam secundum unum et eumdem gradum, vel inter se, vel ad potentias consequentes secundum alium gradum, ut vegetativas inter se, aut in ordine ad sensitivas et utrasque in ordine ad intellectivas.

15. *Primum pronuntiatum in hac secundi capituli parte.* — *Secundum pronuntiatum.* — *Tertium pronuntiatum.* — *Quartum pronuntiatum.* — *Quintum pronuntiatum.* — Hoc supposito dico primo. In ordine durationis nullus est ordo inter potentias ejusdem viventis inter se, vel cum anima, a qua fluunt. Patet, quia omnes incipiunt in eodem instanti, nam omnes dimanant ab una anima, quæ in unico eodem instanti incipit esse: id, quod aperte videre est in homine. Dico secundo. Ordine generationis potentiae, quæ consequuntur animam secundum gradum imperfectum sunt priores secundum naturam, quam aliae. Probatur, quia anima secundum gradum imperfectum est natura prior, quam secundum gradum perfectum: ergo et potentiae proportionaliter. Item actus illarum potentiarum sunt priores, ut nutritio sensatione, quia sensatio pendet a nutritione tanquam a subministrante, atque idem est de intellectione respectu sensationis: ergo et potentiae sunt priores, hæc vero prioritas ad genus cause materialis reducit: nam gradus imperfectior comparatur ad perfectiore, ut potentia ad actum, quomodo divus Thomas supra, articulo septimo, scribit, potentias imperfectiores esse velut materiales causas respectu aliarum, quia quodammodo disponunt ad illas, sicut superior gradus ad inferiorem. Dico tertio. Potentiae gradus inferioris sunt imperfectiores potentiae gradus superioris: patet hoc inductione et ipso naturali lumine. Dico quarto. Inferiores potentiae ordinantur ad deservendum superioribus, superiores vero ad adjuvandum inferiores, sic potentiae vegetativæ ministrant sensitivis, nam organa illarum perficiunt, et illis præbent vires, ut melius possint exercere suas

operationes: sensitivæ vero vicissim ordinantur ad tuendas vegetativas potentias, et ad quærendum, et præparandum illiscibum, quæ rursum comparatae ad intellectivas ministræ illarum sunt, et instrumenta comparandi species: vicissim vero intellectivæ dirigunt sensitivæ, eisque dominantur, ac tandem omnes ordinantur ad perfectum viventis statum, conservationem et regimen, sicut in republica bene ordinata inferiores deserviunt superioribus et superiores dirigunt, et turgent inferiores et omnes sua munera exercent, ut res publica bene sit instituta. Dices, potentiae vegetativæ de se non ordinantur ad sensitivas, ut in plantis constat, nec sensitivæ ad intellectivas, ut patet in brutis. Respondet, potentias quidem quascumque immediate ordinari ad proprios actus, ultimate vero ordinari posse ad deservendum perfectioribus potentiarum ratione perfectioris principii, a quo dimanant, a quo etiam vendicant, ut actiones proprias perfectiori modo exerceant. Dico quinto. Inter potentias pertinentes ad eumdem gradum animæ, etiam est ordo aliquis ex supra numeratis. Probat et explicatur. Nam inter potentias vegetativæ partis, potentia attractiva deservit retentivæ et utraque expulsiva deserviunt nutritivæ, quæ est virtus disponens, et omnes tandem ministrant assimilatrici virtuti. Rursum in animantibus potentiae cognoscitivæ pariunt appetitum et appetitus motum localem. Inter sensus quoque, externi deserviunt internis: externi vero inter se non ordinantur, ut unum alteri deserviat, juvat tamen sese quatenus alter defectum alterius supplet, et omnes integrant unum perfectum sentiens; qua de causa D. Thomas inter sensus externos non assignavit ordinem præterquam ex parte objectorum, quatenus unus tendit in objectum secundum se priusquam aliis: similiter inter intellectum et voluntatem ordo est, quia intellectus dirigit voluntatem, eique imperat, voluntas vero movet et applicat intellectum in actibus liberis. Et ratio universalis horum omnium est, quia cum omnes istæ potentiae profluant ab eodem principio, et ordinentur ad perfectum illius statum, congruum est, ut inter se ordinem observent.

16. *Quid de modo emanationis unius potentiae ab alia sentiat D. Thomas.* — Est vero difficultas hoc loco, an una potentia dimanet effective ab altera eo modo, quo omnes dimanant ab essentia. D. Thomas supra universaliter asseruit potentias imperfectiores dimanare illo modo a perfectioribus et clarius in prima, dis-

tinctione tertia, quæstione quarta, art. 3. Quæ sententia difficilis statim appareat, quomodo enim credi potest potentias vegetativas hominis ab anima rationali mediante intellectu et voluntate manare? Præterea arguitur ad hominem, nam gradus sensitivus, ac potentiae illi respondentes sunt priores potentiarum rationalibus: et vegetativa potentiæ priores utrisque: ergo impossibile est, quod hæc potentiae effectivæ oriantur ab illis, nam quæ sunt principia activa, sunt simpliciter priora in ordine existendi, efficere enim supponit existere: quæ vero sunt priora in existendo, sunt priora in generatione, cum generatio tendat ad esse; ergo impossibile est, quod potentiae imperfectiores, ac priores via generationis, atque adeo in essendo, oriantur active a perfectioribus. Et confirmatur. Nam inter alias passiones rerum non invenitur talis ordo dimanationis activæ, ut in aere calore non dimanat ab humiditate, vel humiditas a calore. Adde, nulla necessitate astrui hanc efficientiam, nam ad salvandam connexionem intrinsecam inter passiones satis est radicari omnes in eadem anima, quamvis inter se causalitatem non habeant.

17. *Sextum pronuntiatum duplicitis sensus.* — Quapropter dico sexto. Una potentia animæ non oritur active ab alia. Hæc conclusio potest intelligi aut comparando potentias diversorum gradum, aut ejusdem, et utroque modo habet verum: primamque partem potissimum probant rationes factæ numero præcedenti. Accedit quod anima, quæ principium est potentiarum, potest esse immediatum principium eorumdem, quantum est de se, ut patet in plantis ac brutis: ergo melius in homine, in quo hi gradus sunt perfectiori modo. Et confirmatur. Nam eo ipso, quod anima dat homini esse vegetativum, potest et conferre omnes potentias illius gradus, etiamsi præscindatur ejusmodi gradus ab inferioribus. Secunda pars inductione patet, nam auditus non oritur ex visu, neque e contrario. Et ratio esse potest, quia potentia vitalis pendet in sua operatione a principio, unde dimanat, omnes autem potentiae pendent ab anima immediate in operando: ergo omnes ab illa dimanant, et si una profueret ab alia, non operaretur sine actuali concursu illius, sicut nulla operatur sine actuali concursu animæ.

18. *Prima objectio contra proxime dicta.* — *Ad primum.* — *Ad secundum.* — *Ad tertium.* — Sed contra hoc sunt argumenta. Primum, quia hæc est demonstratio a priori: homo est

rationalis: ergo est sensitivus: ergo rationalitas est causa sensibilitatis, et non nisi effectiva: ergo. Secundo, potentiae sensitivæ in homine sunt perfectissimæ: ergo ideo est, quia dimanant ab intellectiva. Tertio, sensus in homine sunt tanquam instrumenta ministrantia intellectus: ergo dimanant ab illo. Ad primum respondet argumentum ab inferiori ad superiori non esse proprie demonstrationem per causam: haec enim argumentatio: *Est homo, ergo est animal*, non est a priori, cum hæc causalitatem sit falsa, *quia est homo, ideo est animal*, nam homo non est causa animalis (sed potius animal causa est materialis hominis) nisi forte in genere causæ finalis, quomodo totum est causa suarum partium, et perfectius causa imperfectioris, coque modo concedimus rationale esse causam sensitivi, non efficientem, sed finalem. Ad secundum dicitur potentias sensitivas perfectiores esse in homine, quia oriuntur a perfectiori anima, et non quia ab intellectu. Ad tertium respondet ad id munus satis esse si intellectus et sensus in eadem anima radicentur.

19. *Notatio una pro uberiori dictorum intelligentia.* — Advertendum est tamen inter potentias pertinentes ad diversos gradus animæ, aliquando majorem convenientiam dari, quam inter alias: intellectus enim et sensus, verbi gratia, convenienter in genere cognoscitivæ potentiae, in quo non convenienter cum vegetativis, et ideo illæ videntur majorem habere inter se causalitatem et subordinationem, nam potentiae sensitivæ sunt veluti participationes quedam virtutis intellectivæ; ac de his specialiter videtur loqui sanctus Thomas. Adhuc tamen in his propria efficientia non cernitur, sed quedam veluti causalitas exemplaris, cum cognitio sensitiva sit quedam imitatio intellectivæ, quo etiam modo opera vegetativa partis in quantum fiunt, quasi arte et intellectu, dici possunt illius imitationes.

20. *Notatio altera.* — Ultimo est advertendum inter potentias cognoscitivas et appetitivas visi inveniri quemdam specialem ordinem. Nam sicut radix amoris est cognitio, ita radix, et causa appetitivæ potentiae, videtur esse potentia cognoscitiva. Unde hæc est propria demonstratio, quia vivens est cognoscitivum, est appetitivum: ubi dictio *quia*, non potest aliam causalitatem importare, quam dimensionis effectiva, dicendum tamen neque inter potentiam cognoscitivam et appetitivam intercedere proprie causalitatem effectivam physicam, seu metaphysicam, juxta quam

uno posito, sequitur aliud, eo quod sit necessarium ad dispositionem illius, non quasi sit propria ejus causa: sicut ex rationalitate sequitur admiratio, et ex admiratione risus, non quia hæc potentiae sese efficiant, sed quia una posita sequitur alia, quia actus unius deservit aliquo modo ad actum alterius: atque hæc causalitas sufficit ad demonstrationem a priori: sicut immortalitas demonstratur a priori per immutabilitatem, non quia una sit causa effectiva alterius, sed quia se consequuntur. Adde quod cognitione non causat effective amorem, sed objective proponendo bonum, unde etiam non oportet, ut ipsa potentia appetitiva effective fiat a cognoscitiva, sed satis est, quod illam necessario supponat, et sequatur. De qua re latius infra in lib. 5.

CAPUT IV.

DE POTENTIA VEGETATIVA QUANTUM AD OBJECTUM, UTRUM ILLUD SIT NUTRIMENTUM.

1. *Effata aliquot ex doctrina Aristotelis.* — Præmissa tribus proximis capitibus generali doctrina potentiarum animæ, restat ut ad eam species descendamus, ac sicut ordine naturæ, ita et doctrinæ occurruunt vegetativæ, de quibus tractat Aristoteles, lib. 2, de Anima, cap. 4. Ex ejus doctrina hæc habentur effata. Primum, officia animæ vegetativæ sunt generare et nutrimento uti. Secundum, generatio est naturalissimum opus viventium. Tertium, anima vegetativa est etiam principium augmenti, vel decrementi, quia nihil augetur, nisi quod nutritur, nihil autem nutritur, quod non sit particeps vitæ. Quartum eadem vis est nutriti, et generandi. Quintum potentia nutritiva est quedam vis, qua vivens se conservat, in quantum ipsam habet, et ideo alimento privatum esse non potest. Sexto, in nutritione tria concurrunt, scilicet, quod nutrit, et est anima, quod nutritur, et est corpus habens animam, quo nutritur, et est alimentum. Septimum, id quod anima nutrit duplex est, scilicet nutrimentum, et calor, et ideo omne animatum habet calorem.

2. *Alimentum quotupliciter dicatur.* — *Primum alimentum quid.* — In hac ergo materia de potentia vegetativa ab objectis incipimus, juxta methodum Aristotelis, ait enim nutrimentum esse objectum potentiarum nutriti, objectum vero constat prius esse potentis, atque actibus. Notandum ergo est alimentum aliud dici remotum, seu primum: aliud vero

ultimum, seu proximum. Divisio est Aristoteles secundo, de Partibus, capit. 3. Et prius Hippocratis, lib. de Alimento, a quo inquit Galenus primo Methodi, desumpsisse Aristotelem omnia fere physica documenta: Hippocrates tamen illo loco in tria membra alimentum dividit, nam aliud est, inquit, quod nutrit, aliud quod nutriet, et aliud quod quasi nutriet, ubi per primum membrum videtur, intelligere alimentum proximum, seu ultimum: per tertium alimentum remotum: in secundo autem membro videtur addere alimentum quoddam medium. Alimentum primum, et remotum est cibus, qui ore desumitur, qui talis esse debet, ut aliquam contrarietatem, seu dissimilitudinem habeat cum nutrito, non tamen tantam, ut mutari non possit, et verti in illius naturam, qua juxta Galenum, tertio de Temperamentis, cap. 2. Omne vivens conveniente sibi nutritur alimento: conveniens autem est quidquid facile assimilari potest corpori, quod nutritur, et quo faciliter alimento converti potest in substantiam aliti, et pauciora habet excrementa, eo est melius.

3. *Ejus divisio in cibum et potum, quo modo accipienda.* — Hujusmodi autem alimentum distingui solet in cibum et potum, utroque enim indigent viventia, quamvis potus non habeat propriæ rationem alimenti, ut diximus, libro de Generatione: porro cibus esse debet calidus et siccus, potus vero frigidus et humidus, datur namque cibus, ut vivens illum convertat in substantiam suam, quod potissimum facit medio calore naturali, unde oportet, ne cibus sit nimium frigidus, alias plus justo resisteret digestioni. Debet item esse siccus, tum quia in mixtis calori nimio admiscetur siccitas, tum etiam, ut consistat in corpore, neque effluat, alias non posset commode fieri digestio, et ideo liquida minus apta sunt ad nutritionem, nisi misceantur. Jam potus deserbit tum ad refrigerandum corpus nimium calidum, tum ad ducendum per venas alimentum, et ideo opus est, ut sit frigidus, humidus et liquidus: contingit tamen aliquando rem eamdem deseruire in cibum et potum, ut vinum, nam de se calidum est et humidum, ab extrinseco tamen est frigidum: ratione igitur frigiditatis ethumiditatis in potum sumitur, quia tamen facile amittit frigiditatem ratione nativi caloris etiam nutrit, quoniam vero siccitas ei deest, non est sufficiens alimentum. Rursum, quia frigiditatem facile perdit, per se solum non potest recte sufficere in potum.

4. *Fames et sitis quid? et quomodo in ani-*

mali excitentur. — Advertendum vero est, quando dicimus cibum esse debere calidum et siccum, non excludi alias qualitates, sed has debere prædominari, temperate tamen. Idemque est de potu sentiendum: unde intelligimus duplum appetitum in animalibus inventi, famem scilicet et sitim; ac fames, teste Aristotele, est appetitus calidi et siccii, sitis vero appetitus frigidi et humidi, qui duo appetitus ad hunc modum excitantur in ventriculo, sugunt venæ nimium a stomacho, suctus autem ejusmodi efficit, ut alimentum deficiat in ventriculo: ad cuius absentiam ex liene melancholiæ copia injicitur, quæ os ventriculi totidet, sive fames sentitur: contingit autem aliquando ut ob nimium venarum suctum, alimentum nondum recte digestum ab stomacho attrahatur, quod semper ex infirmitate aliqua provenit, atque tunc causatur fames canina: naturalis vero fames tunc est quando venæ solum attrahunt cibum bene digestum: sitis deinde causatur, quando ventriculus indiget humore potus ad cibos bene concoquendos, sine potu enim alimentum coctum fit simile unctioni, venæ etiam cum alimento attrahunt humorem necessarium, ex quo siccari contingit ventriculum, et ita causatur sitis, unde naturaliter fames prius sentitur, quam sitis: nam potus non est nisi propter alimentum, et ideo prior est indigentia cibi, quam potus: dixi, *naturaliter*, nam præter naturam ex vehementi calore sæpe contingit, ut prius sitim, quam famem sentiat animal.

5. *Alimentum non effective, sed materialiter alit.* — Ultimo est notandum hujusmodi alimentum non nutritre effective vivens, sed materialiter tantum, et hoc est, quod Aristoteles, secundo, de Anima, textu 43, scribit, alimentum pati ab eo, quod alitur, sed non e contrario: loquitur scilicet de alimento formaliter, seu in quantum alit, sic enim non agit, sed patitur, quamvis ille locus alias habeat expositiones. Nam quidam exponunt de alimento ultimo, quod non reagit. Commentator vero exponit ut nutritum agat in nutriendis usque ad conversionem, sed non e contrario. Albertus et S. Thomas aliter procedunt: sed quidquid sit de littera, veritas est, alimentum prout alit non agere: attamen rem ipsam quæ est alimentum reagere, ut idem Aristoteles docuit, primo de Generatione, text. 42, et experientiæ ostendunt: porro quando reactio illa est natura disconveniens, nocivum dicitur, seu corruptivum alimentum: quando vero reactio est naturæ consentaneum, dicitur medicamentum.